

3a, 1b en 4 in enigszins gewijzigde vorm opgenomen (gezag 317).

Ik noemde hierboven de Doopsgezinden. Het is opvallend dat in de kleinere kerkgenootschappen vaak méér ruimte was voor liederen van vrouwen. Zo werd aan het Gezagboek van de Doopsgezinde Gemeente in Haarlem, aan het begin van de negentiende eeuw, meegewerkt door Aagje Deken.⁴

In het referaat van Pé Wapenaar, dat elders in dit tijdschrift is afgedrukt, komt in verband met de positie van de dienstboden de uitlating voor: 'Dat wij allen gelukkig en tevreden zijn met het werk en het plaatsje dat Hij ons aanwijst'. Dit deed mij denken aan de *Economische liedjes* die Aagje Deken samen met Betje Wolff schreef (1781). Ook daarin figureert een 'tevreden werkmeid', blij met haar nederige werk, en een zonnetje in huis! Het betreffende gedicht eindigt met de strofe: 'Ik ben tevreden met het mijn / het was reeds zo van ouws / er moeten zowel dienstbôo zijn / als heeren en mevrouws!' ⁵

Kerklied - mannenzaak?

Merkwaardigerwijze neemt in de loop van de negentiende eeuw het aandeel van de vrouwen in de geestelijke liedproductie weer af. Het werk aan de Evangelische Vervolgbundel van 1866 werd gedomineerd door mannen: onder meer Ter Haar, Ten Kate en Beets. Bovendien ontstond deze bundel in een sfeer van strijd tussen orthodoxe en vrijzinnige groeperingen in de Hervormde Kerk.

Truitje (Bosboom-)Toussaint, – één van die negentiende-eeuwse auteurs die we bijna persoonlijk menen te kennen sinds Marita Matthijsen ze met terugwerkende kracht heeft geïnterviewd⁶ – was zeer vertrouwd met de ideeën van het Réveil; ze correspondeerde met alle bekende voormannen van deze beweging, maar ze heeft voor zover ik weet nooit een kerklied of een geestelijk gezag geschreven. Het is haar waarschijnlijk ook nooit gevraagd!

Dat geldt ook voor andere vrouwen met een duidelijke literaire aanleg. In persoonlijke brieven treffen we soms gelegenheids-gedichtjes aan die een opvallende kwaliteit hebben. Erg fraai vind ik het vers dat Katharina Wilhelmina Bilderdijk-Schweickhardt schreef toen de jonge student Heinrich Hoffmann von Fallersleben na een studieperiode in Leiden weer vertrok naar zijn moeder in Duitsland. Maar ook mevr. Bilderdijk schreef geen geestelijke liederen.

aan den heer hoffmann von fallersleben
Wanneer gij, wêergekeerd naar eigen Vaderland,
De moeder die u toeft met uitgerekt verlangen

4. P. Visser, *Het lied dat nooit verstomde. Vier eeuwen doopsgezinde liedboekjes*. Den Ilp 1988, 35v.

5. Geciteerd naar: J. van Nieuwenhuizen, *Bloemlezing uit de Economische Liedjes*. Den Haag 1963, 19vv.

6. M. Matthijsen, *De geest van de dichter. Tien zogenaamde gesprekken met negentiende-eeuwse schrijvers*. Amsterdam 1990.